

CHRYZANTY OPACKI

Kasztelan wiski, general ziemiański Ziemi Wiskiej¹

Herb Prus III „Nagody” Opackich

Gniazdem rodowym Opackich herbu Prus III (Nagody) była leżąca w parafii Raszyn pod Warszawą wieś Opacz, która pozostawała w posiadaniu rodziny do 1698 roku. Przedstawiciele rodu Opackich pełnili ważne funkcje na dworze królów polskich z dynastii Wazów – Zygmunta III, Władysława IV i Jana Kazimierza. Linia Opackich w I połowie XVII wieku rozdzieliła się na linię starszą i młodszą po dwóch synach Mikołaja Opackiego starosty piaseczyńskiego: Zygmunta i Wojciecha.

Zygmunt Opacki, przedstawiciel starszej linii rodu Opackich, rozbudował majątek pod Raszynem z reprezentacyjnym pałacem w Falentach, w którym gościł królów Zygmunta III i Władysława IV. Po nim syn Wojciech, którego portret i epitafium z 1680 roku znajduje się w ufundowanym przez Opackich kościele w Raszynie.

Wojciech Opacki z Falent i Raszyna, s. Zygmunta, wnuk Mikołaja, epitafium w kościele w Raszynie²

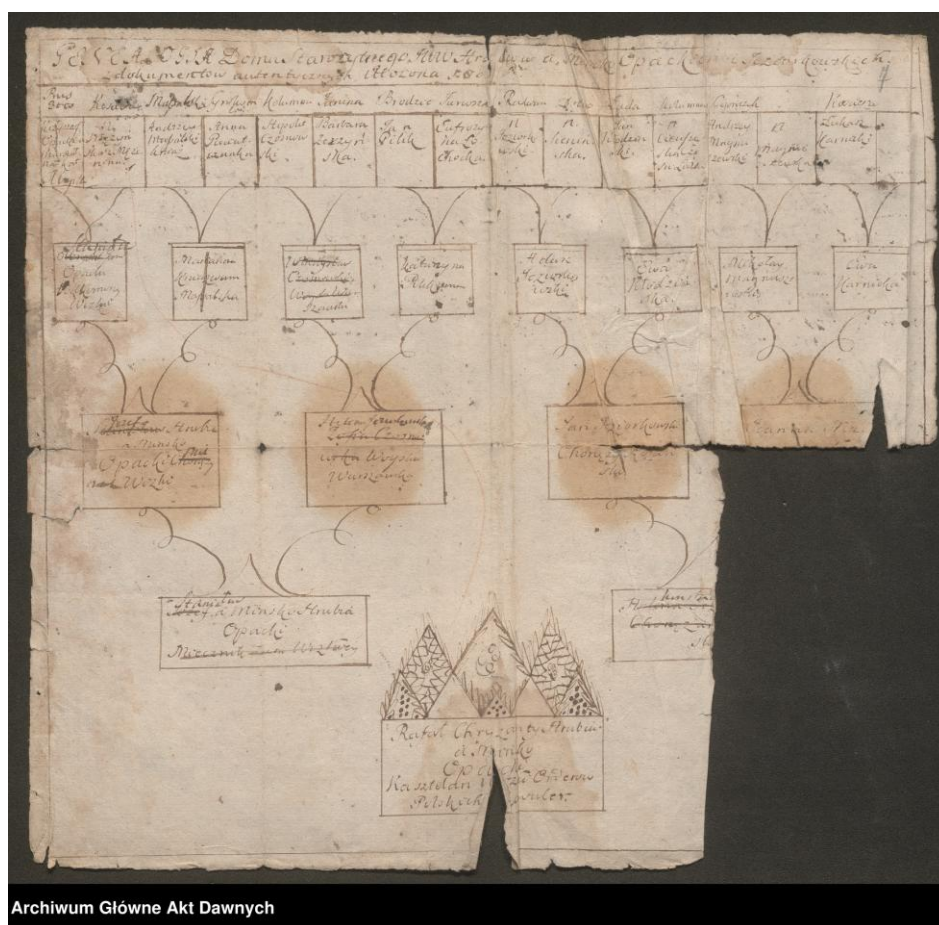
¹ Opracowanie Andrzeja Jankowskiego pn. „Akta sejmikowe ziemi wiskiej – Powstanie w księstwie mazowieckiem ziemi wiskiej 28 czerwca 1794 roku” powstałe w ramach realizacji stypendium Marszałka Województwa Podlaskiego na 2024 rok w dziedzinie twórczości artystycznej, upowszechniania kultury i opieki nad zabytkami.

² J. Szczepańska, Malowane portrety epitafijne na Mazowszu z XVII i pocz. XVIII wieku, w: Rocznik Mazowiecki, R. 1969, t. 2, s. 276.

Krzysztof Opacki, przedstawiciel młodszej linii Opackich po ojcu Wojciechu i dziadku Mikołaju, poślubił w ok. 1620 roku Izabelę Zofię Mężeńską – jedyną córkę Maksymiliana Mężeńskiego. Maksymilian był ostatnim przedstawicielem rodu Mężeńskich z Mężenin. Krzysztof Opacki, jako dworzanin królewski, wielokrotnie podróżował w charakterze posła królewskiego do dworów zagranicznych Europy. Pełnił urząd podczaszego czerskiego. Po ślubie odziedziczył dobra Szlasy, Mężenin, Ożary, Rutki, Zawady, Mała Kołomyja, Zajki, Chlebotki.

Krzysztof miał syna Jana Wojciecha, urodzonego w 1621 roku w Mężeninie, zmarłego w 1674 roku. Jan Wojciech pełnił w latach 1644-1674 szereg urzędów, m. in. chorążego wiskiego od 1644 i podkomorzego wiskiego od 1646 do 1670 roku. Z żony Barbary Komorowskiej miał syna Wojciecha Opackiego.

Wojciech Opacki pełnił urząd łowczego łomżyńskiego w latach 1686-1714 i był rotmistrzem powiatu zambrowskiego w 1718 roku. Wojciech syn Jana Wojciecha to dziadek Chryzantego Opackiego.

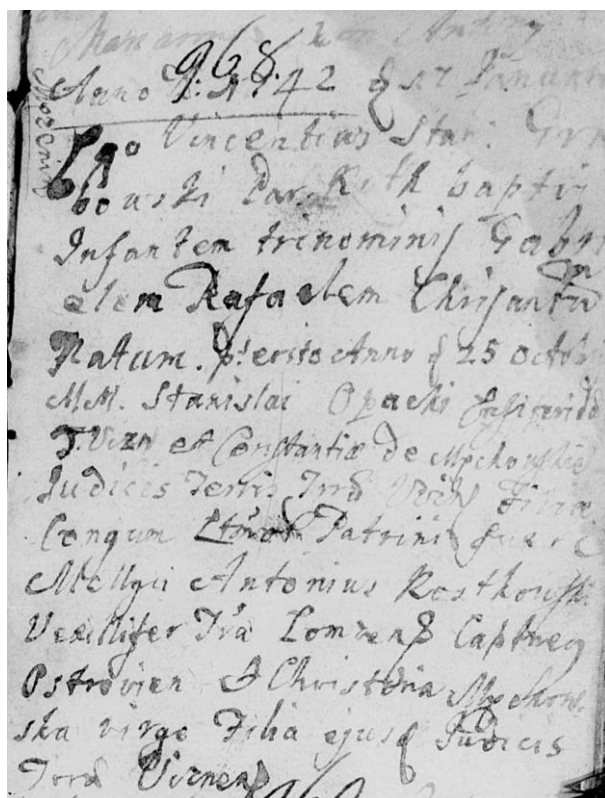

Opacki h. Prus. Notatka do genealogii, wywód 16 przodków Rafała Opackiego³

³ Archiwum Główne Akt Dawnych, 1/400/0/-/42, karta 7 (Materiały genealogiczne Wojciecha Wielądka 1801-1900).

Gabriel Rafał Chryzanty Opacki - kasztelan wiski i ostatni przedstawiciel rodu Opackich w Mężeninie

Gabriel Rafał Chryzanty urodził się 25 października 1741 roku w Mężeninie. Był synem Stanisława po Wojciechu Opackiego i Konstancji z Męczkowskich h. Zagłoba. Chryzanty Opacki został ochrzczony 17 stycznia 1742 w kościele parafialnym w Rutkach, a jego rodzicami chrzestnymi byli: Krystyna Męczkowska (córka sędziego Józefa Męczkowskiego) i Antoni Rostkowski (właściciel dóbr Jedwabne, starosta ostrowski i chorąży łomżyński). Zasługą Stanisława Opackiego, chorążego wiskiego, było nadanie praw miejskich wsi Rutki-Kossaki w 1760 roku. W XVIII i XIX wieku funkcjonowała nazwa Rudki.

Akt urodzenia i chrztu Gabriela Rafała Chryzantego Opackiego s. Stanisława z 1741 r. nr aktu 968⁴

Młody Gabriel Rafał Chryzanty Opacki służył przez kilka lat w wojsku w stopniu kapitana. W wieku 27 lat został szambelanem królewskim, a następnie w 1775 roku chorążym wiskim po rezygnacji z tej funkcji ojca. W 1771 roku otrzymał od ojca dobra: Mężenin, Rutki, części wsi Ożary i Ożarki w ziemi łomżyńskiej, Giełczyn w ziemi bielskiej, części wsi Brzostowo Siostrzanki i Rutkowskie w ziemi wiskiej oraz dwór na warszawskiej Pradze.

⁴ Archiwum parafialne w Rutkach-Kossakach, Liber Metrices Baptisatorum Ecclesiae Parochialis Rutkoviensis ab anno 1730. ad annum 1742., karta 164.

Ponadto posiadał dochody z karczem zlokalizowanych na terenie parafii Rutki (Dębniki, Kalinówka, Mężenin, Plewki, Rutki, Śliwowo i Świątki) i Zawady (Cibory Marki, Cibory Tury, Krzewo Nowa Wieś, Maleszewo Perkusy, Wądołowo Chlebotki). 17. września 1779 roku otrzymał kasztelanię wiską. Stanowisko kasztelana objął po Tomaszu Aleksandrowiczu i pełnił je do 28 czerwca 1794 roku. Wybudował w 1777 roku drewniany kościółek pw. Nawiedzenia Najświętszej Marii Panny w Giełczynie. Prawdopodobną bezpośrednią przyczyną fundacji świątyni była pokuta za bójkę w kościele farnym w Wiźnie ze stronnikami Stanisława Rembelińskiego (ojca Rajmunda – przyszłego zięcia kasztelana Opackiego). W 1782 roku uzyskał od króla przywilej na targi w Mężeninie.

Gabriel Rafał Chryzanty Opacki, obraz pędzla Franciszka Tegazzo⁵

Chryzanty Opacki występował na dziewiątej sesji **Sejmu Wielkiego** 24. października 1788 roku. W czasie obrad Sejmu Wielkiego mieszkał w pałacu Branickiej (kasztelanowej krakowskiej) przy ulicy Podwale. Brał udział w obronie *Konstytucji 3 Maja* w wojnie 1792 roku.

Po wybuchu Insurekcji Kościuszkowskiej, na sejmiku wiskim 28 czerwca 1794 roku został mianowany generałem ziemiańskim ziemi wiskiej. Deputacja 3 lipca wydała uniwersał wzywający ludność do pospolitego ruszenia. Wkrótce donosiła Radzie Najwyższej Narodowej w Warszawie, że ziemia wiska otoczona jest przez wojska pruskie, narażona na jego napady i nie może we wszystkich miejscach realizować wytyczne odnośnie organizacji oddziałów. Na 48. sesji RNN 11 lipca stwierdzono, że Opacki złożył „zapytanie względem

⁵ „Tygodnik Ilustrowany” 1875, t. XV, seria 2; nr 370, Warszawa 30 stycznia 1875 r., s. 68 <https://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/publication/1569/edition/1222/content> [dostęp 15.12.2024 r.]

uzbrojenia ziemi wiskiej z wątpliwościami przez niego podanymi, co też zostało rozpatrzone i przyjęte". Patent na generała majora otrzymał 16 lipca.

Brał udział w walkach oddziałów pod generalnym dowództwem gen. Andrzeja Karwowskiego. Szwadron milicji konnej zorganizował pod koniec sierpnia. Liczył on 80 szabel i nieznaną liczbę koni. Dowodził nim por. Józef Kamiński z pomocą chor. Onufrego Ordyńca. Po 10 października powstanie chyliło się ku upadkowi. Wizna broniła się jeszcze 31 października z 500 powstańcami i 11 działami pod dowództwem Karwowskiego i Opackiego. Kiedy pruski gen. mjr Suter kazał podpalić miasto, obrońcy pod osłoną nocy wycofali się do Tykocina. Ugaszono pożar, który zajął część budynków mieszkalnych od strony Rusi przenosząc się w stronę rynku. Budynki wokół rynku wraz z kościołem ocalały.

Postępy w walce Opacki, podobnie jak gen. Karwowski, raportował pismami do Warszawy. Zachowało się m. in. jego pismo do generała komenderującego Księstwem Mazowieckim Józefa Orłowskiego zawierające: informacje o sytuacji w ziemi wiskiej, sprawy organizacji milicji ziemi wiskiej, poboru rekrutów, skargi na postępowanie gen. mjr. ziemi łomżyńskiej Jana Zielińskiego i gen. mjr. Aleksandra Zielińskiego z Ostrołęki.

Mężenin i Rutki (Rudki) na mapie z 1807 roku⁶

III rozbiór Rzeczypospolitej był końcem działalności politycznej i wojskowej kasztelana wiskiego Chryzantego Opackiego, który zajął się działalnością gospodarczą w swoich majątkach. Założył ogrody, stawy, zorganizował gospodarstwo rybne w Mężeninie.

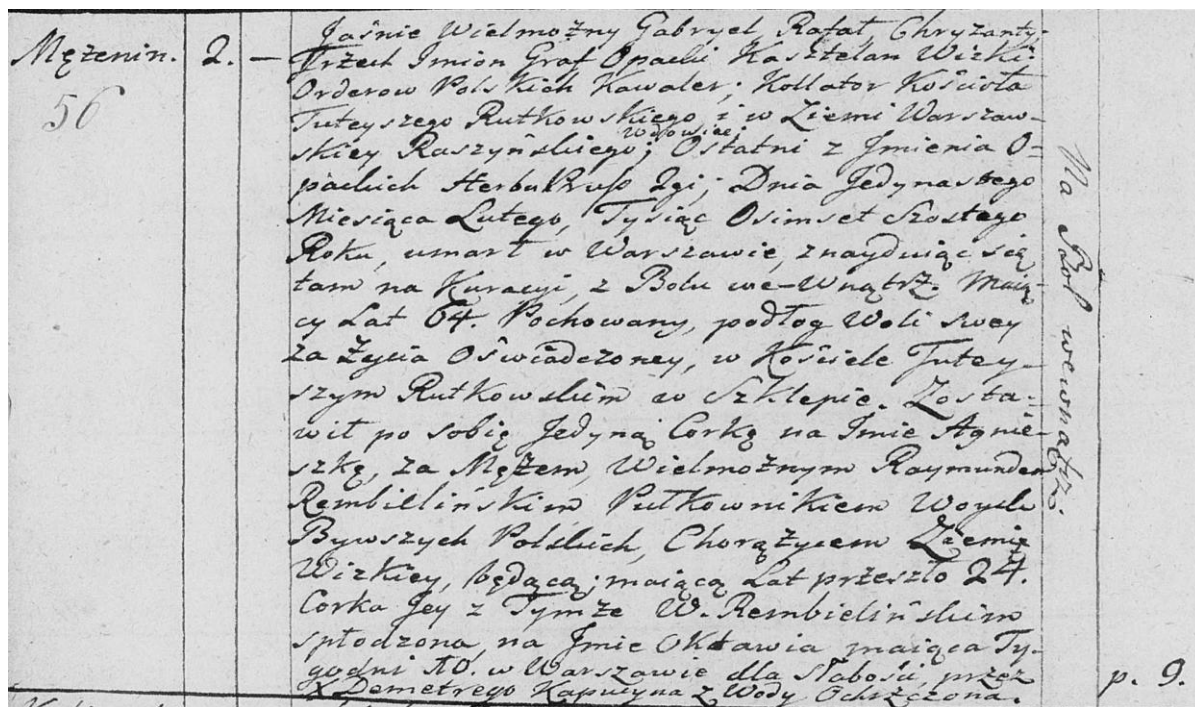
⁶

http://maps.mapywig.org/m/German_maps/series/150K_Schroetter_Neu_Ost-Preussen/KvOP150K_IX_Bialystok_1807_LC.jpg [dostęp 15.12.2024 r.]

Był kawalerem Orderu Św. Stanisława i Orderu Orła Białego. W początkowym okresie zaboru pruskiego otrzymał od władz pruskich tytuł hrabiego.

Zawarł 5 czerwca 1774 roku w kościele pw. Św. Krzyża w Warszawie związek małżeński z Maryanną Saryusz-Gomolińską h. Jelita, córką podkomorzego łeczyckiego Karola i Heleny z Pokrzywnickich. Dzięki temu małżeństwu stał się właścicielem dóbr Krośniewice w powiecie kutnowskim, na które składało się 10 folwarków o powierzchni 324 włók czyli około 5 443 hektarów. Znajdowała się tutaj fabryka i rafineria cukru (Ostrowy), młyn parowy, fabryka tabaki, gorzelnia, browar. Jedynym dzieckiem Chryzantego i Maryanny była córka **Agnieszka Helena Konstancja** urodzona w 1779 roku.

Chryzanty Opacki zmarł 11 lutego 1806 roku w Warszawie, gdzie przebywał na kuracji związanej z bólami wewnętrznymi. Został pochowany w krypcie kościoła w Rutkach. W akcie zgonu został wymieniony jako ostatni z imienia Opackich. Gdy umierał, jego córka była zamężna z Rajmundem Rembielińskim, urodziła im się w 1805 roku córka Oktawia. Już rok po śmierci kasztelana jego jedyna wnuczka zmarła, a kilkanaście lat później małżeństwo z Rembielińskim zostało zakończone rozwodem.

Akt zgonu Gabriela Rafała Chryzantego Opackiego, pochowanego w Rutkach z 1806 r. nr aktu 56⁷

⁷ Archiwum parafialne w Rutkach-Kossakach, Księga Aktów Metrykalnych po polsku pisanych umarłych od r. 1805. do 1808. inclusive, karta 8.

OŚRODEK DOKUMENTACJI ZABYTKÓW W WARSZAWIE KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA		A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z	Nr
1. Obiekt ZESPÓŁ PALACOWO - FOLWARCZNY		2. Czas powstania I i 2 poł. XIX w; pocz. XX w	
3. Miejscowość KROŚNIEWICE - BŁONIE		4. Adres ul Toruńska, 99-340 Krośniewice	
11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja		5. Przynależność administracyjna województwo płockie gmina Krośniewice	
<p>KROŚNIEWICE-BŁONIE</p> <p>1/ Pałac ob. szkoła 2/ Oficyna ob. budynek mieszkalny 3/ Otoczenie ob. budynek mieszkalny 4/ Kordegarda ob. budynek mieszkalny 5/ Młynarnia ob. cegłana szkoła 6/ Ołtarz 7/ Spichlerz 8/ Jazłownik 9/ Ołtarz 10/ Stajnia koni roboczych-ohora 11/ Stajnia koni wojakowych-garżdz 12/ Ciężkie bierze 13/ Siodłała ze spichlerzami 14/ Magazyn amunicji z wieżą 15/ Budynek mieszkalny-Błonie 6 16/ Budynek wiatrakowy-Błonie 8 17/ Dwa ogrodniki 18/ Blaszany hangar 19/ Ołtarzek-Błonie 11 20/ Ołtarzek-Błonie 12 21/ Budynek administracji "Andersonka"</p>		6. Poprzednie nazwy miejscowości Crosnouice, Crosnewicze, Crosnyevicze, Krosnewitz	
		7. Przynależność administracyjna I VI 1975 województwo łódzkie powiat kutnowski	
		8. Właściciel i jego adres AWRSP OT w Łodzi, Urząd Miasta i Gminy w Krośniewicach, właściciele prywatni	
		9. Użytkownik i jego adres Gospodarstwo Rolne Błonie - dzierżawca Szkoła Podstawowa w Krośniewicach, właściciele prywatni	
		10. Rejestr zabytków zespół palacowo - parkowy Nr 319/410Ł data 11-07-1967	

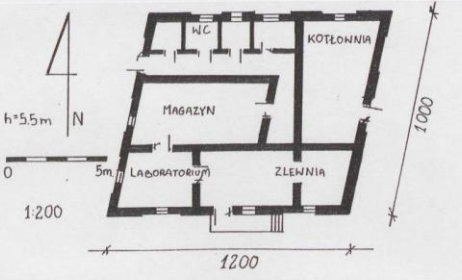
Plan folwarku Krośniewice – Błonie Rembielińskich z poł XIX wieku⁸

OŚRODEK DOKUMENTACJI ZABYTKÓW W WARSZAWIE KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA		A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z	Nr
1. Obiekt ORANŻERIA Palmiarnia (3)		2. Czas powstania II poł. XIX w.	
3. Miejscowość Krośniewice		4. Adres Krośniewice	
		5. Przynależność administracyjna województwo płockie gmina Krośniewice	
		6. Poprzednie nazwy miejscowości Krośniewice	
<p>1 PAŁAC 2 KORDEGARDA 3 PALMIARNIA 4 SPICHLERZ 5 DWOREK 6 DOMOGRODMIA</p>		7. Przynależność administracyjna przed I.VI.1975 r. województwo płockie powiat Kutno	
		8. Właściciel i jego adres PGR Błonie	
<p>ARU T.H. Wroblewski autor zdjęć data wykonania 1981 miejsce przechowywania BdZ Płock</p>		9. Użytkownik i jego adres J.W.	
		10. Rejestr zabytków Nr 472 data 14.11.1978	

Oranżeria w folwarku Krośniewice – Błonie Rembielińskich z poł II poł. XIX wieku⁹

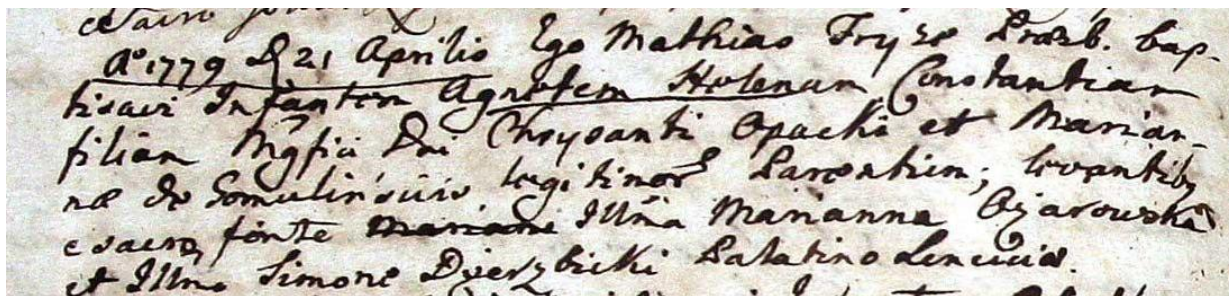
⁸ <https://zabytek.pl/pl/szukaj?szukaj=kro%C5%9Bniewice&strona=3> [dostęp 15.12.2024 r.]

⁹ Tamże.

OŚRODEK DOKUMENTACJI ZABYTKÓW w WARSZAWIE KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKÓW ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA													A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z		Nr ŁÓDZKIE 1183	
1. Obiekt 134/H MLECZARNIA NR 5 (OB. ZLEWNIA MLEKA)					2. Czas powstania poł. XIX w.					3. Miejscowość KROŚNIEWICE - BŁONIE						
										4. Adres Gospodarstwo Rolne Blonie w Bloniu, 99- 340 Krośniewice nr hipoteczny						
										5. Przynalżność administracyjna województwo łódzkie gmina Krośniewice pow. KUTNO						
										6. Poprzednie nazwy miejscowości Crosnouice, Crosnouice, Crosnewicze, Crosnyevicze, Krosnewitz						
										7. Przynalżność administracyjna i VI 1975 województwo łódzkie powiat kutnowski						
										8. Właściciel i jego adres Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa Oddział Terenowy w Łodzi						
										9. Użytkownik i jego adres Gospodarstwo Rolne Blonie- [REDACTED]						
										10. Rejestr zabytków zespół pałacowo - parkowy Nr 319/410Ł data 11.07.1967						

Mleczarnia w folwarku Krośniewice – Błonie Rembielińskich z II ćw. XIX wieku¹⁰

Agnieszka Helena Konstancja Opacka – jedyna córka Gabriela Opackiego

Akt urodzenia i chrztu Agnieszki Heleny Konstancji Opackiej, 1779¹¹

Po Gabrielu Rafale Chryzantym Opackim dobra Mężenin i Krośniewice otrzymała jego jedyna córka – hr. **Agnieszka Opacka**. Poślubiła 15 lutego 1797 roku w Rutkach Rajmunda Rembielińskiego herbu Lubicz. Ich jedyna córka Oktawia Rembielińska urodzona w 1805 roku w Rutkach, zmarła w Mężeninie dwa lata później. Agnieszka rozwiodła się z Rajmundem Rembielińskim w około 1817 roku. W wyniku ugody dobra Krośniewice i Mężenin przeszły na Rembielińskich. Przekazanie było warunkowane jej dożywotnim

¹⁰ Tamże.

¹¹ Archiwum Archidiecezjalne w Warszawie, zespół 9159 Księgi metrykalne parafii rzymskokatolickiej św. Andrzeja w Warszawie, sygn. 100 Księga chrztów 1744-1788, karta 244.

utrzymaniem i mieszkaniem w Mężeninie. Agnieszka Opacka utrzymywała bardzo przyjazne stosunki z byłym mężem. W 1824 roku była matką chrzestną trzeciego syna Rajmunda Rembielińskiego – Eugeniusza. Świadczyła również jego urodzenie w 1849 roku przed urzędem cywilnym w Warszawie.

26

20. Roku Trynast Dwaście Dwadzieścia, dnia Dwadzieścia Siudego, miesiąca Stycznia, o godzinie Piątej, po południu, przed Nami Urzędnikiem Stanu Cywilnego Gminy Swobodnego Miasta Warszawy, w Powiecie Warszawskim, w Województwie Mazowieckim, stał się Włódmierz Jan Józef Bechon, były Paltaronik Wyrzki Polickiej, urodzony w Warszawie, lat czterdziestu i siedmiu, wieku swego liczący, tu w Warszawie przy ulicy Nowosennatorskiej, pod liczbą domową czterysta siedemdziesiąt sześć, litera Cramierska, Świętyj pamięci Włódmierza Karola Bechon, niegdyś malarza przy Dworze Stanisława do nielubskiego króla Polskiego, i Włódmierzy Doroty z Włódmierów, małżonkowie: ich obojdzę żłobione przed Nami ich Agnieszki, jej żółtych, syn; w sta nie bierzenym dotąd żałobcy; Stała się także Jąnie Włódmierza Agnieszka z Opackich Rembielińska, żłobionego małżonku ulicy mińska, urodzona w Warszawie, lat czterdziestu i osiem, wieku swego licząca, przy ulicy Nowosennatorskiej, pod liczbą czterysta siedemdziesiąt sześć, litera Cramierska; Świętyj pamięci Jąnie Włódmierza Stanisława Opackiego, kasztelana Senatora Polskiego, i Jąnie Włódmierzy Marii z Gomulickich Opackiej, małżonkowie jej żółtych Cotta; z Jąnie Włódmierzem Rajmundem Rembielińskim, Prezysem Komisyyi Województwa Mazowieckiego, na dniu Trzynastym miesiąca Stycznia, Trynast Dwaście Dwadzieścia roku żłobionego. Czego żłobione przed Nami wyypis Aktu ogłoszonego rozvodu, urzędownie żłobionego, obojdzę. Strony sta wiając żłobione, abyśmy do obchodu żłobionego między nimi małżonstwa przystąpili, którego zapowiedzi ogłoszone były przed głównymi dworami naszego domu gminnego, to jest: pierwsza dnia Dwudziestego, a druga dnia Trzynastego, miesiąca i roku bieżącego, w dniach niedzielnych, o godzinie

owianstki

Akt ślubu Agnieszki z Opackich Rembielińskiej i Jana Józefa Bechon, 1820 rok nr aktu 26¹²

Po rozwodzie z Rembielińskim, w roku 1820 poślubiła w Warszawie Jana Józefa Bechona – podpułkownika szaserów Księstwa Warszawskiego i adiutanta gen. J. Zajączka. Jan Józef Bechon był malarzem. Umiejętności odziedziczył po ojcu Karolu, jednym z najwybitniejszych miniaturzystów epoki stanisławowskiej. Małżeństwo Agnieszki i Jana

¹² Archiwum Państwowe w Warszawie 72/189/0/-/37, karta 26 (zespół 189 Akta stanu cywilnego gminy warszawskiej VII cyrkułu, sygn. 37 Akta małżeństw i rozwodów 1820 rok)

pozostało bezdzietne. W czasie Powstania Listopadowego 1830 roku w Mężeninie zorganizowany został lazaret, którym kierowała siostra szarytka Ewa Czeladzińska z Warszawy – lekarka i aptekarka. Mąż Jan Józef Bechon zmarł w 1831 roku na cholere. Epidemia, przyniesiona przez żołnierzy carskich, panowała w Tykocinie, Mężeninie i Łomży.

Agnieszka Opacka intensywnie angażowała się w życie Mężenina i okolicznych miejscowości. Upiększała dwór i jego otoczenie, pomagała miejscowej ludności, opiekowała się starszymi. Miała bardzo pozytywny wpływ na wychowanie Zygmunta Glogera z sąsiedniego Jeżewa – przyszłego historyka, archeologa, etnografa, folklorysty i krajoznawcy. Dwór w Mężeninie znany był ze staropolskiej gościnności. Wspierała biednych, chorych, opiekowała się sierotami. Dawała zajęcie okolicznym rzemieślnikom. W jej dworze przebywała przez pewien okres w charakterze rezydentki Narcyza Żmichowska, dziewiętnastowieczna pisarka. Agnieszka z Opackich Bechon zmarła 10 stycznia 1863 roku w Jeżewie przebywając u Glogerów. Została pochowana w Rutkach.

Kościół w Gielczynie

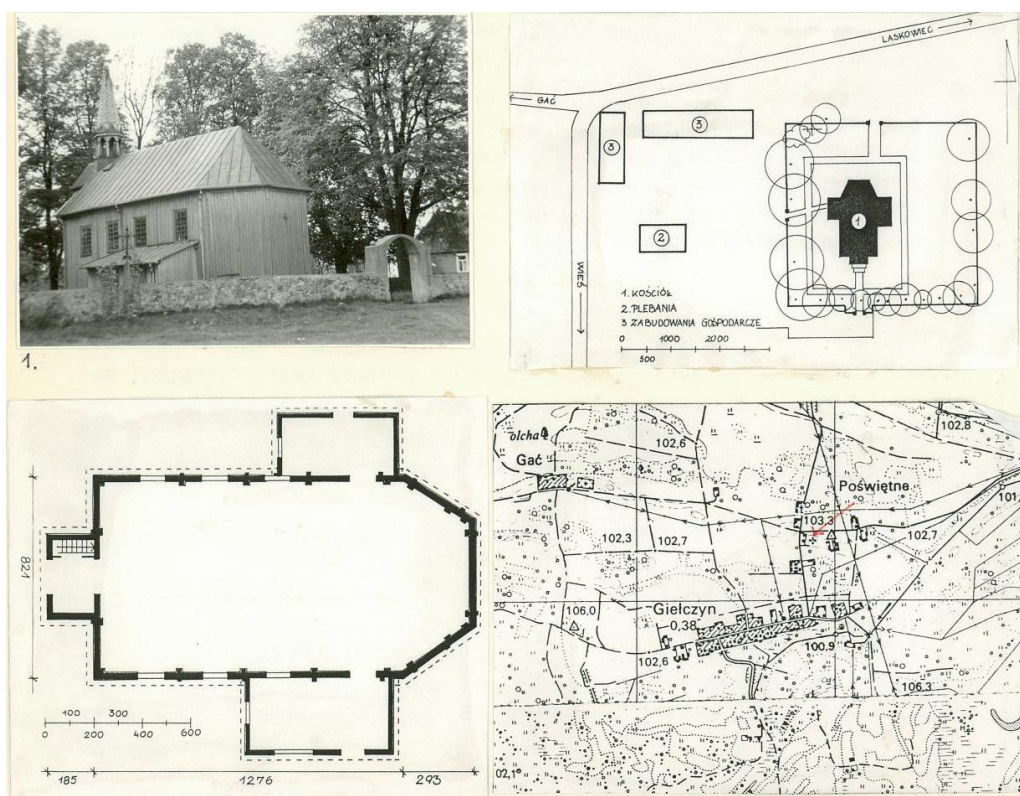

Kościół w Gielczynie z 1777 roku fundacji kasztelana Gabriela Rafała Chryzantego Opackiego¹³

Kościół ufundowany w 1777r. przez Chryzantego Opackiego, właściciela Gielczyna z przyległościami, kasztelana wiskiego. Pierwotnie pełnił funkcję kaplicy należącej do parafii

¹³ <https://zabytek.pl/pl/obiekty/gielczyn-kosciol-par-pw-nawiedzenia-najswietszej-marii-panny> [dostęp 15.12.2024 r.]

św. Jana Chrzciciela w Wiźnie, po 1797 r. do parafii w Trzciannem. Na przełomie XVIII i XIX w. Gielczyn stał się własnością Rajmunda Rembielińskiego, wybitnego ziemianina i działacza gospodarczego i politycznego, kolejnego dobrodzieja kościoła. Następnymi kolatorami świątyni byli Potoccy oraz hrabia Ludwik de Fleury, ziemianin, archeolog, współtowarzysz wypraw naukowych Zygmunta Glogera. Parafię w Gielczynie erygowano przed rokiem 1849 (zapewne w 1846 r.). W 1876 r. kościół przeszedł gruntowny remont, podczas którego ustawiono nową sygnaturkę i ołtarz główny. W 1895 r. obok kościoła wybudowano dzwonnice. Podczas kolejnego remontu w 1897 r. do korpusu kościoła dobudowano dwie zakrystie, przebudowano też sygnaturkę i wymieniono pokrycie dachu. Podczas I wojny światowej kościół został znacznie zniszczony i obrabowany z dzwonów, które wywieziono do Rosji. Odbudowany w okresie międzywojennym, podczas II wojny zniszczony w 1939 r., a zimą 1944-45 częściowo rozebrany na budowę okopów. Zniszczeniu uległa również dzwonnica. Po wojnie odbudowany dzięki zaangażowaniu proboszcza Leona Piotrowskiego.

Ósrodek Dokumentacji Zabytków w Warszawie, karta ewidencyjna Gielczyna, 1985¹⁴

14

https://zabytek.pl/pl/obiekty/gielczyn-kosciol-par-pw-nawiedzenia-najswietszej-marii-panny/dokumenty/PL.1.9.ZIPOZ.NID_N_20_EN.260460/1 [dostęp 15.12.2024 r.]